

אמונה נגד פיליסופיא: בחירה חפשית וידיעת העתיד באספקלרית חנוכה

מקץ תשפ"ה שלום רב חנוכה תשפ"ה

ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם, ורש"י ורמב"ן פליגי האם החלומות התקיימו אז או החליט לקיימם, ודנו בזה המפרשים וכי זה תפקידו של יוסף לקיים את החלומות, אבל אפשר להציע ביאור אחר לגמרי, לפמש"כ בשיעור וישב תשפ"ה שיוסף בחלום השני תיקן את הדבה שהוציא על אחיו בחלום הראשון, שאז דימה אותם לאלומות השדה שזה בזיון להם, אבל בחלום השני דימה אותם לכוכבים, כלומר שהם נכדי אברהם יצחק ויעקב שהם ממטתו שלמה של יעקב שלא נמצא בזרעו פסול והם צדיקים גמורים, ואמרנו שאפשר מחמת זה חזרו בהם והחליטו למוכרו ולא להרגו, וכמו שאינו אצל ראובן.

ולפ"ז י"ל שמה שמזכיר הפסוק את שזכר יוסף את החלומות שחלם להם, הוא להסביר את מה הולך יוסף לעשות כאן, והיינו שיוסף יהיה מסופק מה עליו לעשות, כי באמת היה יוסף יכול להתנמק עמם על מה שעשו לו, איך ששיסו בו את הכלבים ואיך שהשאירו אותו בבור בכדי למות, ולפי זה דינם למות, ואף אחד לא היה מוחה, ואולי אילו חלם רק את החלום הראשון שבהם הוא דימה אותם לאלומות השדה, אפשר שהיו מצטיירים בעיניו כרשעים שאחד דינם למות, אבל יוסף לא עושה כן, הוא לא מתנמק מהם כלל וכלל, וזהו משום שהוא זכר את שני החלומות שחלם עליהם, שהוא עצמו הבין שהם צדיקים שהם ככוכבים, וממילא יש שני צדדים איך להבין את הפרשה הכאובה הזו, ויש כאן מחלוקת בין גדולים ויש כאן שתי שיטות, וא"כ אין זה מתפקידו להענישם, אלא אז הוא מתחיל את כל הסיפור הארוך שהמטרה בזה הוא להוציא את האמת לאור, שהם עצמם יודו שהם טעו, אבל אילו היה סובר יוסף שהם רשעים שחייבים מיתה, בודאי היתה בידו היכולת להתנמק מהם, כפי רצונו, ולכן ע"י זכירת החלומות ואיך שהביט עליהם, זה היה המורה דרך של יוסף במהלכו עם האחים.

ועכשיו צריכים לחזור ולהבין את הבקשה הגדולה של אאע"ה לבנים צדיקים ככוכבים ובלי זה אינו רוצה זרע, והקב"ה מביטח לו שאכן כן יהיה, וע"ז מסיימת התורה והאמין בד' ויחשבה לו צדקה. ופירש"י שם שהקב"ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו. ובשיעור לפרשת לך לך הבאנו תמיהת הרמב"ן ואיני מבין מה הזכות הזאת, למה לא יאמין באלקי אמן, והוא הנביא בעצמו, ולא איש קל ויכזב, ומי שהאמין לשחוט את בנו היחיד והאהוב ושאר הנסיונות איך לא יאמין בבשורה טובה. וזה קושיא חזקה על רש"י, ומחמת זה שינה הרמב"ן את הפשט ופירש שאברהם חשב את ההבטחה בתור צדקה ולא בתור שכר, ולכן לא חשש שמא יגרום החטא. אבל נראה לבאר דעת רש"י ע"פ דרכנו שאברהם ביקש בנים צדיקים וע"ז קיבל ההבטחה וע"ז נאמר שאברהם האמין בזה, ובהקדם יסוד חשוב בענייניא דיומא בהבנת חג החנוכה הבעל"ט.

ידוע מהרבה מקורות שצדיק גזירת היונים נגד בני ישראל היתה כנגד קיום המצוות, וידוע על שלשה גזירות ידועות, ביטול שמירת שבת, ביטול [קידוש] החודש, וביטול

ברית מילה. ורבו הפירושים בזה, מדוע גזרו דוקא על שלשה אלו, ויש בזה הרבה בדברי הדרשנים. אבל באמת המעיין בכל המקורות¹ יראה שישנן עוד 21 גזירות – בסה"כ 24 – שגזרו היונים בתקופה ההיא נגד בני"י, וכמה מהם ידועים וכמה מהם פחות ידועים, נזכיר כמה מהם:

(4) כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, שלדעת הרבה מפרשים זה היה להזכיר את חטא העגל ולהראות שהקב"ה מואס בהם מחמת כן, ובכמה מקורות מצינו שהוצרכו לכתוב לשון זה על כל בית שהיה להם, ומי שלא עשה כן גזרו היונים שהם צריכים להסיר את הדלתות ואת המשקוף מבתיהם, וכונתם היתה שלא יהיה לישראל כבוד ולא רשות (צניעות), ולא יכלו לישון בלילה ונתקיים עליהם הקרא ופחדת לילה ויומם, אמרו לפני הקב"ה רבש"ע כמה אנו יכולים לסבול, אמר להם בעון מזוזה, אלא אעפ"כ רוחה תמצאו בגזירה זו, והיו ישראל שרויין בלא דלתות. והרמב"ם באגרת השמד העתיק מדרש זה וז"ל וידוע הוא כמו"כ מה שקרה לישראל במלכות יון הרשעה מגזירות קשות ורעות, ומכללן היה שלא יסגור אדם את פתח ביתו, כדי שלא יתייחד להתעסק בשום מצוה.

ופשוט לפ"ז מדוע תקנו עיקר מצות הדנ"ח שהוא על פתח הבית, מכיון שעל פתח הבית היתה הגזירה. וכן התקנה שיהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין, הוא מכיון שראינו שא' מטעמי הגזירה היה בעון שלא קיימו מצות מזוזה, וכן מדגישים את חשיבות המזוזה שמדליקין ממולה. וכן מובן בזה שהחיוב הוא על הבית, שלא מצינו חיוב כזה בשום מצוה, שהעיקר הוא להרים על נס את חשיבות הבית היהודי שנחרב בימי היונים.

(5) שלא להזכיר ש"ש בפיהם, וכשנצחו החשמונאים תקנו לכתוב ש"ש בשטרות, אבל חכמים בטלו תקנה זו משום שזה גרם שש"ש מוטל באשפה. ובמדרש חנוכה מבואר שלכן תיקנו הלל שמנה ימים לכפר על החטא שלא הזכירו ש"ש כל הזמן ההוא.

(6) מי שנושא אשה תבעל להגמון תחלה, ועל גזירה זו יצאו החשמונאים להלחם במעשה יהודית ונצחו. (7) שהנשים לא יטבלו מאיסור נדה וביטול פו"ר, (8) שלא לכתוב כתובה לאשה בשעת נישואין, (9) ביטול ת"ת כמו שאומרים להשכיחם תורתך (10) שלא יקראו בתורה בצבור, ומזה נתייסד ענין ההפטורה במקום קריאת התורה, (11) ביטול את קרבן התמיד, (12) העמידו ע"ז בבהמ"ק, (13) נטלו כלי בהמ"ק וטמאום, (14) חיללו את המזבח, (15) שחטו חזיר וזרקו מדמו על המזבח, (16) פרצו י"ג פרצות בסורג, (17) ביטלו הדלקת המנורה בבהמ"ק וטמאו השמנים, (18) הכריחו לאכול בשר חזיר ושאר מאכא"ס, (19) שיעברו ע"ז בכל ערי ישראל (20) ביטלו את חג הסוכות [אבל לא את חג הפסח], (21) בטלו הבאת ביכורים לירושלים ועצים למערכה, (22) שלא להזכיר שם יהודי (23) קרעו ושרפו ס"ת (24) גזרו כנגד תפלה בצבור.

אבל כד נעיין נראה שכל הגזירות האלו גזרו רק במצוות שבין אדם למקום, ולהעבירם מחוקי רצונך, דברים

¹ שאסף וליקט ממדרש חנוכה, ומגילת אנטיוכוס, ומגילת תענית, ויוסיפון, והרשימה מיוסדת בחלקה על פירוש סידור התפלה לרוקח, ועיי"ש.

1. עיין קובץ תורני ישורון [חלק מח דף תשמב] מאמר מהרח"י פרוש שליט"א

שאינן מובנים בשכל האנושי, אבל על מצוות שבין אדם לחבירו שהם דברים שכליים ומובנים גם לולא מצוות התורה לא גזרו. וביאור דבר זה, וזה יורד לעומק עיקר נס חנוכה, הוא עפמ"ש הרמב"ן בפרשת אחרי (טז-ח) ששם מביא את הראב"ע לגבי ענין שילוח השעיר ביוה"כ לעזאזל, שזה דבר שלא מובן בשכל כלל, ושם הוא מאריך להסביר את הענין של שוחד לשטן, שלא יבוא לקטרג על קרבן יוה"כ, והוא מסביר שם את סוד הדבר ואת ענין הגורלות באריכות גדולה, ובסוף דבריו הוא אומר שיותר אין הוא יכול לגלות "כי הדבר ידוע גם בשכלים ברמזי התורה למבין סודם", והיינו שכל זה נכנס בגדר סתרי וסודות התורה שכידוע הרמב"ן בכל פירושו עה"ת ממעט בזה ורק מגלה טפח ומכסה טפחים, אבל אח"כ הוקשה להרמב"ן שאם כל פרטי הענינים בזה הוא סוד, א"כ מדוע הוא מגלה בכלל את כל הענין, שכל הענין היה צריך להשאר סוד, וע"ז תירץ וז"ל לחסום פי המתחכמים בטבע הנמשכים אחרי [אריסטו] היוני, אשר הכחיש כל דבר, זולתי המורגש לו, והגיס בדעתו לחשוב הוא ותלמידיו הרשעים, כי כל ענין שלא השיג עליו בסברתו, איננו אמת, עכ"ל הרמב"ן. וכע"ז לשון הרמב"ן בדרשה [תורת ד' תמימה] שכתב על אריסטו "ימח שמו שהוא מכחיש כמה דברים שראו רבים וידענו אנחנו אמיתתם ונתפרסמו בעולם כו' וכאשר קמו היוונים כו' קם האיש הידוע [אריסטו] ולא האמין רק במורגש וחיפש חכמות מורגשות והכחיש כל הרוחניות וכו'".

והיינו שהרמב"ן מבאר ששורש הכפירה של חכמת יון, שאריסטו היה ראשה וגדול חכמיה, שהוא ענין הפיליסופיא, והיינו שיסוד פיליסופיא שכל דבר צריך להיות מובן או מורגש אצל האדם, שהרי האדם הוא בחיר הבריאה, ולכן אין גבול לידיעתו והבנתו, וידיעתו והבנתו מגדיר מה הוא אמת ומה הוא שקר, וזה מתחלק לשני דברים, או שזה דבר שאפשר להרגיש בו ולנגוע בו פיזית בידים, או לראות אותו בעינים, או לשמוע אותו באזנים, או להריח אותו באף, שזה ניתן לחושי האדם, ומכיון שהאדם הוא בחיר הבריאה, והחושים בהשגתו, ממילא זה אמת, אבל אם אינו יכול לראות או לשמוע או להריח או ליגע, וממילא זה אינו בהשגת החושים, א"כ יש רק עוד דרך אחת שזה יכול להיות אמת, והיינו שהוא צריך להבין את זה בשכלו, שמכיון שהאדם מלבד חושיו יש לו גם שכל, אינטלגנציה, וע"ז הוא מבין דברים, למשל אפילו אם א"א לראות או לשמוע אבל אפשר להבין פתגם של חשבון, או אפשר להבין איזה נסיון במעבדה של מדענים, אבל מכיון שהשכל אינו יכול להבין איך שהעולם נברא בששת ימים ע"י מאמר פיו של הקב"ה, ממילא אם זה לא מובן בשכל האדם זה לא שייך במציאות ולכן בהכרח העולם תמיד היה שם [קדמות העולם], ובדיוק כמו דבר שלא מורגש בחוש לא שייך שיהיה אמת, כמו כן אם זה לא מובן בשכל האדם, לא שייך שיהיה אמת, כי א"א לאדם בחיר הבריאה, והשכלי והאינטלגנטי שלא יבין איזה דבר, הכל צריך להיות מורגש או מובן, ואם זה לא עכ"פ אחד מהם ממילא אין זה שייך באמיתות או במציאות. זה יסוד הפיליסופיא. ולכן כפרו בניסי מצרים, שהרי לא ראו אותם והם לא מובנים ע"פ השכל, וכן בכל היסודות הבנויות רק על האמונה ולא על ההוכחה המדעית, כפרו בזה היונים, כי בהכרח אין זה אמת. ואפילו אם זה דבר שהיה ידוע ומקובל בעולם אלפי שנה, אבל מכיון שזה לא נראה בעינים ולא מובן בשכל, ממילא זה לא קיים. ולכן הם כפרו ג"כ בכל ענין

רוחני, שהרי זה לא מורגש בידים וגם לא מובן בשכל. ועוד יותר מזה, הם גם כפרו בע"ז של האלילות הבבלית והפרסית שהיה נפוצה עד ימיהם, וכמו שאומר הרמב"ם בהל' עבודת יוה"כ שבימי בית שני צץ המינות בישראל ויצאו הצדוקין מהרה יאבדו, והיינו שעיקר הנסיון והמכשול תקופת בית ראשון היה ע"ז, שכל המלכים עבדו ע"ז כמו מנשה ואחאב וכידוע, אבל לאחר החורבן התפללו אנכה"ג שיתבטל יצרא דע"ז, וזה באמת הועיל שיצה"ר של ע"ז נחלש עד מאד, ולכן בגלות יון נתחלפה הע"ז במינות, והיינו שהעע"ז עכ"פ האמינו שיש איזה בכח בע"ז, ובודאי זה הבל כי אפילו הע"ז שהראתה איזה כח זה משום שהקב"ה חלק את זה לעמים בכדי שיטעו בהם, אבל עכ"פ היתה בזה אמונה בדבר שהאמינו בו וסגדו לו, אבל מינות פירושה הפקר, שאין שום כח בעולם אא"כ אפשר לראותו או להבינו בשכל האדם, אבל אם זה נסתר וזה בשמים ואי אפשר להבינו בשכל ממילא זה לא קיים, זה מוכחש, כלומר זה לא אמונה בדבר אחר, זה אמונה בכלום, הכל הפקר, אפיקורס הוא מלשון הפקר ובלבול, ואין כזה דבר שהוא מוסכם וזה מציאות, הרי הרי אפשר להראות את זה ולהוכיח את זה, וממילא אפשר לכפור בכל, וזה היה החידוש של מינות יון ושל המתיינים. ולכן הצדוקים הגיעו מזה לידי כפירה בתורה שבע"פ, שהרי זה לא בכתב, אי אפשר להוכיח את זה, זה אמונה בשלשלת הקבלה, ומכיון שמה שא"א להרגיש ולהבין בשכל ממילא לא קיים, א"כ ממילא תורה שבעל פה לא קיימת.

טענה היותר גדולה של הפיליסופיא, שבה חקרו ונתחבטו בזה כל גדוליהם וחוקריהם, בין הישראלים ובין הגוים ובראשם אריסטו, הוא השאלה הידועה של הסתירה בין ידיעת הקב"ה את העתיד ובין בחירת האדם איך שיראה העתיד, שזה דבר שלא מובן בשכל כלל, שזה סתירה בעצם שקשה מאד ליישבה, וזה היה עיקר העיקרים אצל הפילוסופים, ומכיון שאי אפשר היה להם להבין את זה ולקבלה בשכלם, ממילא כפרו בזה והחליטו שאין בחירה, כלומר הם לא כפרו בזה שהאלקים יודע את העתיד, אדרבה הם האמינו באלקים Greek gods, כי הם הסבירו כל אלהות ואלהות מה היא כוחה ומה היא טיבעה וממילא זה היה מובן להם, אבל האלהים הזה הם סברו שהוא כ"כ חזק עד שהוא מכריע מקודם מי יהיה חכם ומי יהיה רשע ומי יהיה צדיק, ואין הבחירה תלויה באדם, ומכיון שסברו כן, ממילא יצא להם שאין כזה דבר כמו שכר ועונש, שלא שייך שכר ועונש אם הכל הוא מוחלט מקודם והבחירה לא ניתנה לאדם, ונמצא ששאלה פיליסופית זה היא יסוד כל התורה כולה, כי אם אין שכר ועונש אז אין שום יחס עם הבורא, לא שייך מצוות ועבירות ולא שייך כל התורה כולה, וא"כ לא שייך יהדות, וזה יסוד הכפירה של הפיליסופיא של אריסטו.

ולכן מסביר לנו הרמב"ן שבאמת לא היה צריך לדבר על ענין שעיר לעזאזל בכלל, שזה מסודות התורה ודברים שלמעלה משכלנו, אבל מכיון שהחכמה היונית כופרת בכל דבר שאינו מובן, ממילא הם כופרים בכל המושג של שעיר לעזאזל, וכמו שאמרו חז"ל שזה מהדברים שאוה"ע מונים את ישראל עליהם כמו פרה אדומה ושעיר המשתלה, והיינו משום שאין זה מובן בשכל ולכן זה לא שייך שזה יהיה אמת אלא שקר וכזב, לכן פתח לנו רבינו הרמב"ן פתח הבנה שגם זה אפשר להבין איך זה עובר, אבל לא נכנס לפרטים משום שבאמת אין רצונו לדבר

בזה, ורק גילה לנו שלכל דבר יש הבנה, רק לפעמים האדם מוגבל בשכלו ובהבנתו, אבל זה כפירה לומר שמכיון שהוא מוגבל בהבנה ממילא זה לא שייך שיהיה, ואדרבה זה שיטת חכמי יון שכל דבר צריך להיות מובן בשכל, אבל שיטת חכמי ישראל שיש דברים שגם הם לא מבינים, אבל זה בסדר, אנחנו לא צריכים להבין כל דבר, אנחנו צריכים להאמין בדברי התורה בין אם זה מובן או לא, כי אנחנו לא פילוסופים שצריכים להבין כל דבר, אלא אנחנו מאמינים בני מאמינים. אנחנו מאמינים בקבלה שקבלנו מהדורות הקודמים, ושנתפרש בתורה, אע"פ שאין לנו הבנה או מושגות בענינים האלו.

ולכן בכל הגזירות שגזרו רשעי יון על ישראל בזמן החנוכה הם תמיד רק בין אדם למקום, בדברים שאינם מובנים לפי השכל, שבוזה הם כפרו, אבל מצוות שבין אדם לחבירו, שרובם מובנים אפילו ע"פ השכל, בזה לא גזרו, כי בזה לא היתה פלוגתתם עם ישראל, ואדרבה, הם סמכו את ידיהם על מצוות התורה האלו, ורק בחוקים כגון חזיר, וכגון הזכרת ש"ש, וברית מילה, והלכות נדה וטבילה, והדלקת נרות בבמה"ק, וחג הסוכות, ותפלה, כל אלו הם הקשר שבין היהודי לבין קונו שלא שייך לבני אדם להמציא מעצמן, ובזה כפרו היונים וזה מה שרצו להשריש מתוך כלל ישראל ע"י גזירותיהן.

ולפ"ז מובן היטב כל נס חנוכה, דהנה כלל ישראל מיוסד על נסי יציאת מצרים, ועיקר הדיון שבין ישראל לפרעה היה על המציאות האלקית, שפרעה אמר מי ד' אשר אשמע בקולו, והיינו שהוא עבד לכל ע"ז ועץ ואבן שבעולם, וממילא לא קיבל עליו המרות של הקב"ה, שהרי יש סתירה ותחרות בין כח הקב"ה לכח הע"ז, ולכן נסי מצרים היו כה אמר ד' בזאת תדע כי אני ד', כלומר הקב"ה צריך להוכיח לפרעה ולכל העולם שע"ז אין בה ממש, ואפילו ע"ז שהוא רוחנית, כגון המזלות והכוכבים שזה היה עיקר הע"ז של מצרים שמזלם טלה, בזה היה הקרב, ולזה הוצרכו לשחוט את הטלה שהוא סמל הע"ז המצרי, ותכלית ומטרת נסי מצרים באו לייסד את כח הקב"ה כנגד כח הע"ז שהיא אין לה שום כח לעצור בעד ד', וזה הוכח ע"י נסי מצרים שהקב"ה הוכיח שהוא שולט בעולם ובים ובאוויר וכו', והע"ז אין לה שליטה כלל.

אבל נסי מצרים הועילו רק כאשר הדיון היה בין הקב"ה ובין הע"ז, שבוזה הוכיחו נסי מצרים כי בזאת תדע כי אני ד', אבל עכשיו בתקופת בית שני, בטלה הע"ז מהעולם, אנכה"ג התפללו כנגדה וממילא בטלה ההשפעה שלה לא רק מישראל אלא גם מכל העולם כולו², ולאט לאט התחילו העמים הנאורים והמחונכים באוניברסיטה של אתונה להבין שהעץ ואבן של העמים הקדמונים לא שווה כלום, הם היו מדאי אינטלגנטים בשביל להאמין בעץ ואבן, וממילא הם האמינו באלהות אבל כפרו בזה שהוא ברא את העולם בששת ימים, שהרי זה לא מובן בשכלם, וכפרו בשכר ועונש, שהרי בחירה לא מובנת אם האלוה יודע את הכל, וכן כל דבר רוחני או דבר שבא בקבלה שהוא אמת והיה ידוע לכל העולם, הם היו המינים שטענו שאם אני לא יכול לראות או להבין את זה, ממילא זה לא קיים, ולכן נסי מצרים לא היו התשובה לזה, כי נסי מצרים הוכיחו כנגד הע"ז הישנה,

2. ואף שמצינו ע"ז עוד לאחר זמן זה, ואפילו בימינו, אבל זה כוונת חז"ח בגמ' חולין שע"ז בזה"ז מנהג אבותיהם בידיהם, כלומר הם באמת לא עובדים ע"ז משום היצה"ר של ע"ז, שזה באמת בטל, וכל הע"ז שלהם

והע"ז ישנה שוב לא היתה הנסיון של דור בית שני, שבימי בית שני עץ המינות, שזה דבר אחר לגמרי.

ולכן כאשר נצחו החשמונאים את היונים והמתיונים בודאי היו נסים גדולים בשדה המערכה, אבל זה דבר שאפשר להסביר ע"י השכל ומצב הלחימה וגבורת הלוחמים וכו', וא"כ זה לבד לא היה מנצח את היונים והמתיונים, ולכן לאחר הנצחון הוצרכו לתקן כל מיני תקנות כנגד הגזירות שגזרו היונים, וכנגד ביטול המנורה הדליקו נר אחד בכדי שידלק ללילה אחד, אבל פתאום עשה הקב"ה נס והנר דלק לשמנה ימים, והנה אין שום הסבר ששייך בעולם איך שכמות נר שצריכה להדלק ליום אחד תדלק לשמנה ימים, אין מעבדה ואין טבע ואין מדען שיכול להסביר את זה בטבע, אי אפשר להרגיש את זה ואי אפשר להבין את זה, אבל אעפ"כ זה רקד נגד עיניהם, זה היה מציאות שאי אפשר היה להכחישה אבל לא מובנת כלל, וזה נס חדש לגמרי, כלומר זה לא היה חדש אצל כלל ישראל המאמינים שהיו מורגלים בנסים והאמינו בהקב"ה שמי שאמר לשמן שידליק יאמר לחומץ שידליק, שאנחנו מאמינים ברוחניות ובכח הרוחני שהקב"ה לא רק ברא את העולם אלא מנהיגו בכוחו הרוחני, אבל מכיון שאמונה זה נתרפפה אצל ההמון בתקופת יון, וכל מגמתם היה שמכיון שזה לא מובן זה לא קיים, לכן עשה הקב"ה נס גדול כזה שאי אפשר היה להבין אותו ולהסביר אותו, אבל אעפ"כ הוא קיים, וזה הכחיש את כל טענת אריסטו, וזה היסוד של נס חנוכה, ומדוע נקבע זה לדורות, ולכן לא הספיקו להם נסי פורים, כי נסי פורים היו כמו נסי מצרים, שאנשי פרס ע"ז היו, הם הכחישו את המציאות האלקית לגמרי, אבל חכמת יון האמינה בתורה שבכתב, האמינה שיש מציאות אלקית, אבל רק משום שיכלו להסביר איך האלקות הזו שולטת בזה ואיך זה שולט בזה, אבל מה שלא יכלו להסביר לא האמינו, וכאן בא נס שאי אפשר להסביר, שנס השמן היה בלעדי נס רוחני, וזה הוצרך עכשיו בגלל שנסי מצרים שוב לא הספיקו בשביל הדור החדש, המחונך, האנטילגני, שחושב שהוא צריך להבין את הכל.

ולפ"ז נראה לבאר דעת רש"י ממה שהקשה עליו הרמב"ם בפרשת לך לך לפי דברינו, ונקדים שהנה באמת אנו מדמים שהפילוסוף הכי גדול הוא אריסטו או אפריון או שאר חכמי יון שהיו באמת גאונים בחכמת הטבע ומחמת זה באו לכפירה, אבל באמת היה בהיסטוריה של העולם כן אדם שהיה פילוסוף גדול בהרבה מהם, הלא הוא אברהם אבינו, שבתחלת דרכו היה ע"ז בביתו של תרח, עד שמצד עצמו התחיל לחשוב ולהשתמש בשכל שלו שזה דבר טפשי מאד להאמין בעץ ואבן אשר לא ישמעון ולא יריחון, ולכן כידוע לקח את הצלם הכי גדול ושבר אותו ועשה כל מיני סיפורים בליצנותא דע"ז, וזה הוא עשה כבר כשהיה קטן, אבל כאשר גדל אברהם והתפתח בשכלו אז הוא התחיל להתפלסף עם עצמו ועם נמרוד וכל אנשי דורו, עד שלאחר כל הויכוחים וכל המשך הסיפור שלקח עשרות שנים הוא הגיע מחמת עצמו לידי המסקנא שיש אדון לבירה זו, ואף שאין אני רואה את הבורא ואיני יכול להרגישו ביד, אבל זה אי אפשר שהעולם נברא בעצמו, ושהוא שם בני אדם להתגורר בהם בכדי שלא יעשו כלום, כלומר הוא באמת ניסה להבין את

הוא רק משום שכך נהגו מאבותיהם, אבל אין להם בהם את האמונה שהיה לדורות הקודמים בזה, ועיין היטב.

יסוד הבריאה וכל הפרטים בזה, וזה הפיליסופיא הכי גדולה, אלא שלא כמו אריסטו שמחמת הפיליסופיא שלו הוא הגיע לכפירה, שאין שכר ועונש, ואין בחירה, ואין בורא שמנהיג על כל פרט, ושלא היה בריאה בששת ימים, אברהם אבינו הגיע למסקנא הפוכה מזה, שבודאי יש אדון, ויש בורא, ויש שכר ועונש, ויש מצוות ועבירות, וצריכים לקבל על עצמנו עול מלכות שמים, והיינו שהוא הגיע לאמונה בלי קבלה, שאצלנו האמונה היא בקבלה מהר סיני, שאנחנו ראינו אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, אבל אע"ה לא היה לו כל זה, אלא שהאמונה שלו הגיעה לו ע"פ דרך החקירה והפיליסופיא, והוא נשאר בדרך זו, ולכן נתנסה שוב ושוב, כי מכיון שאמונתו אינה בנויה על הקבלה אלא על השכל, ממילא כל נסיון בכוחו להחליש את השכל, שהרי הוא מנסה כנגד שכלו, אבל אברהם הצליח בזה שוב ושוב, כי אמונתו גברה על הפילוסופיא שלו, ונמצא שיש דמיון מדהים בין אע"ה לאריסטו, אלא שמסקנת הפיליסופיא שלהם היא מן הקצה אל הקצה.

ועכשיו מבטיח הקב"ה לאברהם שלא רק שיהיו לו בנים אלא שיהיו לו בנים צדיקים, כוכבים שיאירו את העולם, אבל תימה גדולה, איך יכול הקב"ה להבטיחו כן, שהרי איך שייך שיבטיח הקב"ה על הצלחה רוחנית הלא זה תלוי בבחירה, והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, וא"כ איך אפשר להבטיח על זה – זה תלוי איך מדריכים את הילדים, ואיך מלמדים אותם, וזה תלוי בבחירת הילד שאולי יצא לתרבות רעה, ונמצא שפיליסוף גדול כמו אברהם אבינו בודאי התקשה בקושית אריסטו וכל גדולי הפיליסופים בקושיא זו, וגם הרי כבר חז"ל דנו בזה במשנה במסכת אבות הכל צפוי והרשות נתונה, והרמב"ם – שהיה גדול הפיליסופים היהודים והקדיש לשאלה זו יותר חומר מאשר לכל שאלה אחרת, בין במו"נ ובין בשמנה פרקים ובין ביד החזקה – מיישב שהתשובה לשאלה זו היא קשה עד מאד עד שא"א בשכל האדם להבין את זה, וז"ל הרמב"ם ולא תאמר כיון שהקב"ה יודע מה שיעשה האדם א"כ הוא מוכרח במעשיו שיהיה צדיק או רשע, כי הרשות נתונה בידו כו' כי אין ידיעת הקב"ה כידיעתנו, ואע"פ שאנו אומרים בו ידיעה כמו שאנו אומרים ידיעה בנו, אין זה אלא בשתוף גמור, וכמו שאין בנו כח לדעת אמיתת מציאותו יתברך כמו שנאמר החקר אלוך תמצא אם עד תכלית שקי תמצא, כך אין בנו כח להשיג ולמצוא דעתו כי הוא ודעתו אחד, לא

כדעת האדם שהוא ודעתו שנים, הוא שהנביא אומר כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי, וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים ומעשיהם אבל נודע בלי ספק שמעשה האדם ביד האדם ואין הקב"ה מושכו ולא גוזר עליו לא לעשות כך ולא שלא לעשות כך וכו'. והנה ידוע שהראב"ד התקיף את הרמב"ם שאם אין לו תשובה נכונה לשאלה גדולה זו א"כ לא הו"ל להציע את הקושיא מעיקרא, שהרי עכ"פ הרמב"ם הוכרח לומר שצריכים להאמין את זה בלי שום הסבר רציונלי, וא"כ לא הו"ל בכלל לדבר על ענין זה, אבל כבר ביארו המפרשים שהרמב"ם באמת נתן תשובה הגונה לזה, והיינו שכמו שא"א לנו להבין איך נראה הקב"ה ואיך הוא מנהיג את העולם, כמו כן א"א לנו להבין איך הוא יודע מה שיהיה אבל אע"כ שייך בחירה לאדם שיוכל לעשות מה שהוא רוצה, והיינו שהידיעה לא מכריעה את הבחירה, ובודאי זה תלוי בדרגה גדולה של אמונה, ובודאי זה קשה מאד לאדם לקבל, משום שהאדם חושב שהוא בעל שכל גדול, והוא צריך להכין כל דבר, וזה היתה שיטת פיליסופי יוון כנ"ל שהם צריכים להבין כל דבר, ומכיון שלא הבינו את התירוץ לקושיא זו לכן באו לידי כפירה, אבל כאן טמונה גדולתו של אע"ה, שאף שהיה פיליסוף גדול, אבל מכיון שהגיע למדרגה של אמונה בה', ועכשיו הקב"ה מבטיחו הבטחה שהיא כנגד שיטת הפיליסופים [ולא רק זה אלא הוא עצמו ביקש הבטחה מהקב"ה בדבר שלפי דעת הפיליסופים לא שייך שיהיה], וא"כ הוא צריך להגיע למדרגה עצומה של אמונה בכדי להאמין שאכן כן יהיה אע"פ שהרשות נתונה, ונמצא שהוא הוצרך לאמונה כנגד השכל, וזה חידוש הקרא והאמין בה', כלומר הוא האמין שהבטחה שהבן שיוולד לו יהיה ככוכבים המאירים, וזה באמת דבר קשה מאד להאמין, ולכן מכיון שלא הפריעו הקושיות לעבודת האמונה שלו, והיינו שהוא האמין אע"פ שהיו לו קושיות גדולות ביסודות האמונה, ועל זה נחשב לו צדקה, ולכן יש לו שכר גדול על זה, ומתיישבת קושית הרמב"ן [דהרמב"ן הבין בדעת רש"י שאע"ה ביקש בנים סתם, וע"ז הבטיח לו הקב"ה, ואז באמת קשה קושית הרמב"ן, אבל לפמש"כ שאע"ה ביקש בנים צדיקים, א"כ בשביל אברהם להאמין בזה, זה גדולת נפלאה, ולכן שפיר כתוב שויחשבה לו צדקה].